

ה. נין ונכד של המהר"ל מפראג?

על אבי השושלת, 'הגאון המקובל רבי יודל זללה"ה אבד"ק קאוולין', מבואר בס' 'בית רבי' (שם), שהיה

"מגזע הגאון הקדוש מהר"ל מפראג זצוק"ל 'ולמעלה בקודש', בזה האופן: כי ה) הגאון המקובל רבי יודל זללה"ה... (בעל 'קול יהודה' על שו"ע או"ח) [היה] ו) בן הגאון ר' משה, ז) בהגאון רבי צבי הירש, שהיה ח) בנו של הגאון רבי יוסף יאסקי אבד"ק לובלין", וחתנו של המהר"ל זצוק"ל" (עכ"ל).

לפי זה יוצא, שאדה"ז בעל התניא, מתייחס (דרך זקן-זקינו הגאון מהר"ל זללה"ה מקובלי) עד להגאון הנודע מהר"ל מפראג. (וכך מפורש ג"כ במקורות שנזכרו לעיל פרק ד).

אך יש מי שעירער על עצם ההתייחסות למהר"ל; ולדעתו לא היה יחוס זה מקובל במשפחת בית הרב כלל; בס' 'הרב מלאדי ומפלגת חב"ד' (וורשא תרע-תרעג עמ' 251) מביא המחבר⁹⁹ בשם גיסו רי"ל שניאורסון מלודז:

"נכדו של הרב שנתגדל בבית אבי-זקינו רבי ישראל נח מניעזין" (=בנו של כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדיק"¹⁰¹) שסיפר לו "שמעולם לא שמע לא מפי זקינו (=האדמו"ר מניעזין) ולא מפי אביו שהם מצאצאי המהר"ל מפראג. וכשנתגלגל לפעמים שיחה על דבר מקור משפחתם, לא הזכירו את שמו (=של המהר"ל) אפילו פעם, בשעה ששמות אחרים הזכירו הרבה פעמים והתייחסו אליהם".¹⁰²

גם מזה שהרב (=אדה"ז) מזכיר את המהר"ל פעם או שנים בלבד (עיון לקוטי תורה פ' ויקרא¹⁰³), וכשמזכירו אינו מכנהו בשם "אבי זקינו" או "ש"ב", יש מקום לפקפק ביחוסו למהר"ל" (ע"כ בספר הנ"ל).

99. בדבר זהותו ותולדות חייו של הג"ר יוסף אסקי מלובלין – הארכנו במאמרנו ב'שורון' ג', אלול תשנ"ו; ראה שם, עמ' תרפ הערה 6, ועמ' תרצד הערה 36א. על מקורות היחוס שלפנינו עד להגרי מלובלין, השווה שער הספר 'מראות הצובאות' (הורדנא תקע; מופיע בתצלום במאמרנו הנ"ל, עמ' תרצג), וכמ"ש במאמרנו שם, עמ' תשא ועוד וכך נזכר גם במקורות היחוס בדפוס ובכת"י שנזכרו בפרק הקודם.

100. ה"ה מרדכי טייטלבוים מווארשא.

101. לא נודע שם אביו וכיצד היה נכדו של האדמו"ר מניעזין. דשמא היה בנו של ה"ר משה שניאורסון מלובלין או של ה"ר יעקב שניאורסון מלובלין, מבניו של האדמו"ר הרי"ג (ראה: שם ושארית עמ' מז). אגב: רי"ל שניאורסון מלודז, כמו גם שמות אחרים מכני הדורות הראשונים. נפקד מקומם ב'ספר הצאצאים'.

102. בהמשך דבריו (שם) מספר: "ככה הגיד לי גיסי הנ"ל, שבאוצר ספריו נמצא סדר היוחסין של הרב (בספר מיוחד) ששם מייחס אותו המחבר להמהר"ל מפראג ולמעלה ממנו עד דוד המלך... (א"ה, כנר' נתכין לס' 'תולדות אנשי שם' שהובא לעיל). ומעניין גם סיומו: "לעומת זה הגיד לי שמסורת היא אצל החסידים שכנזין, שהרב היה מצאצאי ר' שאול וואהל" (ו) [א"ה, על קשר בזה לא ידוע משום מקור אחר].

103. (דף ד א. ב): "וכן כתב הגאון מהר"מ מפראג זצ"ל בהקדמתו לס' גבורות ד". (אגב: ל' זה אינו של אדה"ז אלא שייך לקטע שנכתב בידי כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק' ג"ע).

ונראה שראיות אלו אינן מכריעות כלל: הראי' הראשונה – לא זו בלבד ש"לא ראינו – ולא שמענו – אינה ראי'". אלא יתכן גם, שככלל לא הרבו בחוגי האדמו"רים להרבות בדיבור על ייחוס משפחה ובמיוחד בנוגע לייחוס רבני שקדם לבעש"ט הק', ואי-לכך לא נשמע ולא שמע דבר על ייחוס למהר"ל.

ואילו בנוגע לראי' השני' – מחבר ס' 'הרב מלאדי' הצליח אומנם למצוא בספרי חב"ד (שנדפסו עד ימיו) ציטטה אחת בשם מהר"ל מפראג (=בס' לקוטי תורה); ואולם למעשה, המעיין בספרי חב"ד ימצא ציטוטים רבים ממהר"ל ותורתו, שהובאו ע"י צדיקי ואדמו"רי בית חב"ד לדורותיהם החל מכ"ק אדמו"ר האמצעי¹⁰⁴, וכ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק'¹⁰⁵ וכלה בכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב גע"ס¹⁰⁶, כלם ציטטו מן המהר"ל ונקבו גם במפורש בשמו ולא הזכירוהו אפילו פעם אחת בתואר "זקני". אך נראה שגם מזה אין להביא ראי': מכיון שהקרוב והמצוי אצל ספרי גדולי החסידות ותלמידי הבעש"ט יודע, שלא תמיד נהגו רבותינו בכתבי הקודש להזכיר את הגדולים הקדמונים מלפני תקופת הבעש"ט בתואר "זקני", גם כאשר משפחתם התייחסה אליהם¹⁰⁷, כך שאין ראי' מוכחת מהשמטת התואר "זקני" תוך איזכור דברי המהר"ל בכתבי החסידות של חב"ד.

ואולם, לגופו של דבר, באמת ספק גדול יש בעובדת הייחוס למהר"ל מפראג ולגמרי מצד אחר: משום שייחוסו של הגאון מהר"י מקובלי עד לרבינו הגאון מהר"ל מפראג, אינו דבר ברור כלל וכלל. [הייחוס למהר"ל מפראג נסמך על האמור בשער הס' מראות הצובאות (הורדנא תרע), ממנו לקחו כל הבאים אחריו (כולל המקורות

104. ראה בס' 'דרך חיים' לכ"ק אדהאמ"צ (קאפוטט תקעט), דף פא ע"א: "כמ"ש בס' תפארת ישראל וגבורות ד' – מהרב האלוקי (!) רבי ליווא מפראג"...

105. ציטוטים רבים בס' 'דרך מצוותיך' לכ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע (בעיקר מתוך הדברים הידועים בהקדמה לס' גבורות ד' הנוגעים לד' הרמב"ם בענין מדריגת המדע והידיעה אצלו כביכול וכו'). להלן מבחר ציטוטים (המ"מ – לפי ההוצאה החדשה מהדו' קה"ת, נ"י, ה'תש"א): "כמו שהארץ בזה איש האלוקים קדוש הוא הרי ליווא מפראג בהקדמת ספרו גבורות ד'... (יח, א). "וביאור הענין ... הנה הגאון המקובל ר' יהודה ליואי ב"ר בצלאל מפראג רבו של התו"ט, בהקדמתו לס' גבורות ד'... (מו, א). "דהנה הגאון החסיד רבי יהודה ליואי ב"ר בצלאל מפראג... (קלא, א). "דהנה באמת מאד צדקו דברי הגאון מהר"ל בזה" (כן אמר רבינו ז"ל) (=אדה"ז בעל התנוא: השווה 'ס' המאמרים – אתהלך לאוניא' עמ' קלה, וכן בס' 'ביאורי הוזהר – צמח צדק', פ' היי – דרוש משנת תקסו) להדיא באריכות... (קלא, ב).

106. ראה, למשל, בס' המאמרים תרנב-תרנ"ג (מכתי"ק כ"ק אדמו"ר מהרש"ב), עמ' רלז: "וכמ"ש הגאון מהר"ל מפראג בס' גבורות ד'... (מתוך 'מאמר' שנאמר לב-מצוה של בנו כ"ק אדמו"ר הרי"צ נ"ע). וכן במאמר 'בשעה שהקדימו – תער"ב, ח"ב עמ' תתקמ: "...וכמ"ש הרה"ג מהר"ל מפראג ז"ל בהקדמתו לס' גבורות ד'... (ושם עמ' תתקמא: "וכמ"ש הרה"ג מהר"ל מפראג ז"ל שגם בניסים היוצאים מדרך הטבע יש בהם סדר"...) וכן בס' המאמרים – תרעח', השווה שם עמ' רכב ועמ' שנב. 107. לדוגמא: הרה"ק ה"חווה" מלובלין מתייחס, כידוע, לשליה הקדוש (איזור אליהו, וורשא תרמ"ה, בעמוד השער; ועוד), ואעפ"כ בספרו 'זאת זכרון' (ד' מונקטש דף קכ) מזכיר את השליה הק' (כמ"ש השליה ז"ל...) בלי תואר זקני. הרה"ק מרדומסק בעל 'תפארת שלמה' מתייחס לבעל מגלה עמוקות (הקדמת הרבנים בהמ"ת לכרך עה"ת) ואעפ"כ מביא את המג"ע בלי תואר "זקני" (השווה למשל בפ' שמיני).

שבזמנינו) ואילו בכל המקורות האחרים, מלפני זמנו של בעל מרה"צ (ומהם גם אחרי זמנו), לא נזכר כלל הייחוס למהר"ל. וכבר האריך כותב השורות בנידון זה במאסף 'ישורון' ג' (אלול תשנז), עמ' תרצב ואילך, ולפי המתבאר שם, ספק גדול אם ניתן לבנות על ייחוס להמהר"ל מפראג, דרך המהר"י מקובלי¹⁰⁸.

ו. שלשלת היוחסין עד דוד המלך:

בשושלת הקודש של אדמו"רי חב"ד, נראה שמקובל היה מאז ומקדם להתייחס לזרע דוד המלך ע"ה; וכמבואר יוצא מתורת האדמו"ר מוהרש"ב¹⁰⁹.

יש שהבינו, כי סדר ההשתלשלות לדוד המלך ע"ה, עוברת בוודאי דרך המהר"ל מפראג, אשר אדה"ז בעל התניא נמנה (כאמור לפי הס' 'בית רבי' ועוד) על צאצאיו. ומאחר שבמגילת היוחסין של מהר"ל מפראג מבואר שהמהר"ל שהתייחס, דרך גאוני בבל, דור אחר דור עד לדוד המלך; ממילא מובן לפי"ז, כיצד ובאיזו דרך, מתיחסת משפחת אדה"ז בעל התניא לצאצאי דוד המלך.

ואולם, באמת קשה לקבל הסבר זה: שכן, מלבד שכבר הזכרנו לעיל, שעצם התייחסותו של 'בעל התניא' למהר"ל מפראג – מוטלת בספק גדול (השווה פרק הקודם); בנוסף לכך, יש להדגיש שאפילו עצם התייחסותו של מהר"ל מפראג לזרע דוד המלך, ספיקות רבות ובעיות ניכרות כרוכות בהתייחסות זו: השווה דברי כותב השורות ברבעון 'צפונות יד' (תמוז תשנ"א), עמ' ע' ואילך; ובמאסף 'ישורון' ג' (אלול תשנ"ז) עמ' תשב, הערה 50. באופן שקשה לקבל את ההתייחסות לזרע דוד, באמצעות הייחוס (המסופק) למהר"ל.

אכן, לאמיתו של דבר קיימת דרך נוספת ופשוטה להתייחסות עד לדוד המלך. וזאת, מכיוון שלפי המקובל, ייחוסו של הגאון מהר"י מקובלי (אליו, כאמור, מתייחס ה'בעל התניא') עולה מעלה מעלה בקודש עד לתנא רבינו הקדוש – הוא רבי יהודה הנשיא¹¹⁰; והלא רבי יהודה הנשיא, כפי הידוע ממקורות חז"ל – התייחס (מצד אם) לזרעו של דוד המלך ע"ה¹¹¹.

בכל אופן, בדרך זו מתבהרת המסורת הקדומה של אדמו"רי בית חב"ד ומשפחת בית הרב – המתייחסת למעלה בקודש עד לדוד מלך ישראל חי וקיים.

108. ומני כתיבת אותו המאמר, נתאספו אצל כותב השורות הוכחות נוספות לחיזוק מסקנתו שם ואי"ה עוד חזון למועד לפרסומן.

109. ראה ס' השיחות – תורת מהרש"ב (נ.י. תשמג), ע' 176, שם נאמר כדלהלן (בתרגום חפשי): "שלא יכבה נרו לעולם ועד (=נאמר על דהע"ה), כ: אורו של הבעש"ט מאיר תמיד, חסידות תתקיים ללא ספק עד ביאת משיח צדקנו, מכיון שהוא [בבחי'] דוד מלך ישראל חי וקיים. שזה היה [בחי'] הבעש"ט והמגיד [ממעזריטש] והרבי [אדה"ז], וכן זה תמיד מאחר שאנו [מזרע] דוד המלך אזי בוודאי יתקיים עד ביאת משיח צדקנו..."

110. כמבואר בהקדמה לס' ערכי הכינויים (דיהרנפעט תקפז); ועוד. השווה מאסף 'ישורון' הנ"ל, עמ' תשר ובמצוין שם.

111. כמבואר בכתובות סב: ועיין על כך באריכות: מ"מ וולדן, יכבד אב (מופיע כיום בסוף מהדורות פ"ב שה"ג החדש), עמ' 67 ובהערות שם; אבות עטרת לבנים (וורשא תרפז), עמ' קלח ובמצוין שם.